

Posudek k disertační práci

V. Pargačové, *Identita a základní náboženské orientace egyptských Koptů. The Identity and Basic Religious Principals [sic!] of the Copts in Egypt.*

Disertační práce V. Pargačové si klade za cíl, pojednat o identitě koptské komunity, tj. charakterizovat, jakým způsobem se Koptové jako etnická skupina identifikují, jaké mechanismy mají k dispozici, aby si identitu mohli uchovat, a jaké hodnoty jsou pro ně hodné následování. Přitom autorka nevychází jen ze sebeidentifikace Koptů, ale bere v potaz i vnější pohled na ně ze strany muslimské majoritní společnosti. Postup, který si V. Pargačová zvolila, spočívá především ve dvou hlavních krocích:

- 1) v analýze a interpretaci primárních textů (jejich překlad se nachází v příloze), a
- 2) v terénním výzkumu, který prováděla v několika koptských kláštorech a v koptské obci v Káhiře a jinde v letech 2000/01 a 2002/03.

Kapitola 1, "Historický vývoj koptské komunity v Egyptě" (str. 15-73), pojednává o dějinách Koptů od počátků křesťanství v Egyptě přes "Vývoj Koptské orthodoxní církve a koptské komunity v období středověku" (str. 41-55) a "novověku a koloniální expanze" (str. 55-65) až do současnosti ("Vývoj koptské orthodoxní církve a koptské komunity ve 20. století", str. 66-73), kde autorka končí reislamizační politikou prezidenta Anwara as-Sádáta. Přehled o historickém vývoji koptské ortodoxní církve, která se odvolává na zformulované dogma, je pro zvolené téma této práce naprosto nezbytný. Naproti tomu se mi s ohledem na téma disertace zdá nedostatečně přesvědčivé zpracování počátků křesťanství v Egyptě včetně náboženských směrů, jakými byly gnóze a manicheismus, v dlouhém období před zformulováním "monofysitského" schismatu, a to bez ohledu na to, že prameny týkající se počátků křesťanství v Egyptě jsou mlhavé. Pojednání o gnózi a manicheismu (str. 21-23) neodpovídá vždy nejnovějšímu stavu bádání (chybí odkaz na "klasicickou" i nejnovější literaturu; manichejské texty z lokality Kellis/Ismant el.Charab!), v jednom případě je manichejský pramen citován i nepřesně (str. 23: "Cologne Codex Mani" místo Codex Manichaicus Coloniensis); odkazy na Tomášovo evangelium (str. 22) mi připadají nadbytečné. V souvislosti s tzv. schismatem bych si býval přál několik slov o tom, že dogmatický spor je považován za urovnaný a pojem "monofyzitismus" za nepatřičný (viz příslušnou literaturu: A. Gerhards/H. Brakmann (eds.), *Die koptische Kirche*, Stuttgart – Berlin – Köln 1994; D. W. Winkler, *Koptische Kirche und Reichskirche. Altes Schisma und neuer Dialog*, Innsbruck – Wien 1997).

2. kapitolou "Elementy utvářející koptskou identitu" (str. 74-103) autorka pokládá základ, na kterém dále může stavět, s tím, že přesně definuje, jaké prvky utvářejí koptskou identitu. Vzhledem k tomu, že jazyk je všeobecně jeden z hlavních identifikačních symbolů pro etnické skupiny a jejich kulturu, diskutuje M. Pargačová tuto úlohu i pro koptštinu. Právem konstatuje, že v případě koptštiny tuto úlohu převzala do menší míry arabština, do větší míry však systém náboženství, tj. koptského křesťanství se vším, co k tomu patří (str. 76). K dalším prvkům koptské kultury a principům napomáhajícím uchování hranic koptské minority počítá autorka koptský realismus (str. 77), hodnotu "trpělivost" (79-80), hlavně pak reformu církve jako princip uchování a především prohloubení koptské minority (81-89) a v neposlední řadě tzv. koptské prostředí (89-92), kde se tento proces uskutečňuje.

Kapitola 3 (str. 104-172) pojednává o otázkách koptské identity na základě stěžejních děl dvou vlivných a významných koptských myslitelů: představitele koptského kléru a řeholníka al-Antúniho a politicky angažovaného koptského laika a profesora Miláda Hanná. Šlo o to ukázat, jakým způsobem oba protagonisté reflektují své dějiny jako nutný předpoklad pro sociální konstrukci minulosti jakožto základ pro veškerou kolektivní paměť. Při svých teoretických úvahách autorka vychází z prací M. Halbwachse a J. Assmanna. Autorce se

podářilo objasnit jednak společné nazírání na problém koptské identity, jednak odlišné přístupy obou myslitelů k této problematice (str. 169). Zatímco M. Hanná patří k zastáncům “národní jednoty” (str. 160), který klade důraz na rysy společné muslimům i Koptům, zdůrazňuje al-Antúní spíše kulturní odlišnost Koptů, která především spočívá v jejich domnělém staroegyptském dědictví. Při hodnocení postojů, které oba myslitelé zaujímají např. v otázce definice egyptského národa, může autorka mimo jiné i vycházet ze svého výzkumu z let 2000/2001 a 2002/2003, který jasně ukazuje, že “vědomí odlišné identity Koptů ... je velmi intenzivní a prohlubuje se s negativními zkušenostmi Koptů s majoritní muslimskou společností” (str. 164). Je však otázkou, do jaké míry anketou získané výsledky mohou být považovány za reprezentativní. Chybí totiž údaje, kolik respondentů autorka dokázala oslovit.

Ve 4. kapitole “Náboženství jako kulturní kód konstrukce kolektivní identity” (str.173-223) se autorka zabývá orthodoxní koptskou církví jako “nejúčinnějším prostředkem k zajištění setrvalosti a odolnosti etnické identity” (str. 173). Tuto po S. N. Eisenstadtovi a B. Giesenovi zformulovanou tezi dokládá M. Pargačová četnými fakty, přičemž vychází i ze svého výzkumu přímo v Egyptě. Tematizuje takto např. koptské světce a světice (str. 177-181), strukturu jejich hagiografií (str. 182-198), posvátný prostor (209-214) a posvátný čas (215-218), abych uvedl jen několik příkladů. Kapitulu uzavírá přehled o aspektech spirituality (str. 219-223), která je muslimům a Koptům společná, jako jsou interpretace zázraků jako důkazu svátosti, vize-basíra, víra v neporušitelnost ostatků svatých, oslavy *mawlidů*, víra v *džiny* a egyptská magie – teda vesměs formy lidového náboženství. V této kapitole, v níž se disertační práce V. Pargačové nejvíce podobá etnografické studii, čerpala autorka snad nejvíce ze svých výzkumů v Egyptě. Postrádám však několik poznámek o úloze jiných konfesních směrů koptského křesťanství (katolická a protestantská koptská církev).

Autorka přesvědčivě dokázala, že se u Koptů jedná o etnoreligiózní skupinu, jejímž hlavním identifikačním a tím i integračním prvkem je náboženství (str.63), konkrétně jeho ortodoxní směr. Práce mimo jiné ukazuje, jaký význam pro kulturní integritu koptské komunity v Egyptě má vzdělání (institute nedělního školství). Za významný přínos disertační práce považuji skutečnost, že autorka pracovala i s arabskými prameny, které nám prozrazují, jak na koptskou minoritu nahlíží muslimská majorita. V neposlední řadě si cením terénní výzkum, který ukazuje určité spektrum názorů Koptů. Tyto názory však zůstávají v obecné rovině, protože chybí jakákoliv výpověď o tom, do jaké míry mohou být považovány za reprezentativní.

Závěrem si dovolím poukázat na některé (formální i věcné) nedostatky, případně nejasnosti – kromě tiskových chyb.

- Největším “nedopatřením” je asi záměna “principals” a “principles” na titulní stránce jak disertační práce, tak teze.

- Nepochopil jsem, proč autorka uvádí “op. cit.” vždy a důsledně i s titulem publikace citovaného autora, tedy: Eriksen, T.H.: Antropologie multikulturních společností, op. cit., s. 20 – (str. 3, pozn. 7 a passim).

- Matoucí je podle mého formulace na str. 16: “... se dochovaly také překlady textů, jež byly ve 4. století označeny jako nekanonické a heterodoxní. Jednalo se především o gnostickou a hermetickou literaturu a o četné manichejské texty v kodexech z Nag Hammádí.” – proti tomu srv. např. str. 21: “Dokladem rozmanitosti náboženských proudů a škol je knihovna z Nag Hammádí, jež obsahuje gnostické, křesťanské, hermetické texty, mudroslovné výroky, homilie ale i koptský překlad Platónovy Ústavy.” – manichejské texty tu právem chybí.

- Mluvila-li V. Pargačová na str. 16 správně o “kodexech z Nag Hammádí” v plurálu, používá na str. 21 z nejasných důvodů singulár, když říká: “Zhotovení kodexu (tj. z Nag Hammádí – Oe.) se datuje do čtvrtého století.”
- Leslie B . MacCoull není koptolog, jak autorka mylně uvádí (str.76), ale americká “koptoložka”, a Gaston Maspero nebyl britský, nýbrž francouzský egyptolog.

Tyto nedostatky by měly být odstraněny, než práce půjde do tisku. Zároveň bych doporučil přepracovat první část první kapitoly.

Doporučuji, aby práce byla přijata k obhajobě a klasifikována stupněm “velmi dobře”.

V Praze 27. května 2009

Wolf B.Oerter